Wyprawy Henryka, hrabiego Derby, do Prus i udział w rejzach na Litwę w latach 1390 - 1392. Kontakty społeczno-gospodarcze z władzami zakonu krzyżackiego i miejscową ludnością

Streszczenie

Przedmiotem rozprawy doktorskiej są dwie wyprawy Henryka, hrabiego Derby, późniejszego króla Anglii Henryka IV, do państwa zakonu krzyżackiego w Prusach, podjęte w latach 1390–1391 oraz 1392. Wpisywały się one w szersze zjawisko rejz organizowanych przez zakon krzyżacki przeciwko Litwie, w których uczestniczyło rycerstwo zachodnioeuropejskie. Przedsięwzięcia te, przedstawiane jako element działalności krucjatowej i misyjnej, stanowiły zarazem sposobność do realizacji ideałów rycerskich, zdobywania doświadczenia militarnego oraz nawiązywania kontaktów społecznych i politycznych. Pomimo chrztu Władysława Jagiełły rejzy pozostawały istotnym elementem aktywności rycerstwa u schyłku XIV w.

Głównym celem rozprawy jest rekonstrukcja przebiegu obu wypraw, określenie zasad organizacji i funkcjonowania grupy towarzyszącej hrabiemu oraz analiza kontaktów nawiązywanych z władzami zakonu krzyżackiego i miejscową ludnością. Badania obejmują zagadnienia związane z podróżą, organizacją zaplecza gospodarczego, strukturą osobową grupy i jej relacjami z otoczeniem społecznym. Osobne miejsce zajmuje analiza znaczenia doświadczeń zdobytych w Prusach dla dalszych losów uczestników wypraw oraz stosunków angielsko-krzyżackich po objęciu tronu przez Henryka IV w 1399 r.

Przeprowadzona analiza umożliwiła szczegółową rekonstrukcję itinerariów obu wypraw. Podczas pierwszej podróży grupa Henryka dotarła drogą morską do wybrzeży Prus, a następnie przez Gdańsk i Królewiec udała się na Litwę, gdzie uczestniczyła w oblężeniu Wilna. Po zakończeniu kampanii powróciła do Prus, pozostając tam do wiosny 1391 r. Druga wyprawa, podjęta w 1392 r., miała odmienny przebieg. Po przybyciu do Królewca nie doszło do planowanej rejzy, wobec czego Henryk zdecydował się na kontynuowanie podróży w kierunku Ziemi Świętej.

Odrębnym zagadnieniem była organizacja podróży oraz wykorzystanie infrastruktury komunikacyjnej państwa zakonnego. Wykazano, że uczestnicy korzystali z istniejącej sieci drogowej, rzecznej i osadniczej, dostosowując sposoby przemieszczania się do warunków geograficznych. Istotną rolę odgrywały szlaki wodne, przede wszystkim Pregoła, Niemen i Wilia, natomiast na odcinkach lądowych wykorzystywano konie i wozy transportowe. Analiza

Dokument zanonimizowany za pomocą UG DLP Anonimizator, 2026-10-28 14:57:01

rachunków pozwoliła również odtworzyć organizację aprowizacji i noclegów. Podczas krótszych postojów korzystano z karczem zajezdnych, natomiast w przypadku dłuższych pobytów wybierano niejednokrotnie obiekty należące do instytucji kościelnych, czego przykładem był dwór biskupi na Biskupiej Górce pod Gdańskiem. Określono ponadto skalę kosztów obu wypraw, wynoszących łącznie ponad sześć tysięcy grzywien pruskich, co wskazuje na znaczne zaplecze finansowe konieczne do organizacji podobnych przedsięwzięć.

Istotnym wynikiem badań jest rekonstrukcja składu osobowego oraz struktury wewnętrznej grupy hrabiego Henryka. Wśród jej członków znajdowali się rycerze, giermkowie, duchowni, służba dworska i minstrele. Znaczna część uczestników była związana z dworem Lancasterów poprzez służbę u Jana z Gandawy lub osobiste relacje z jego synem. Analiza funkcji poszczególnych osób pozwoliła wykazać, że grupa funkcjonowała zgodnie z modelem organizacyjnym angielskiego dworu arystokratycznego, dostosowanego do warunków podróży. Zachowano hierarchię dworską oraz podział obowiązków związanych z finansami, aprowizacją, transportem, działalnością religijną i reprezentacyjną. Wyprawy Henryka mogą być zatem analizowane jako przykład funkcjonowania wędrującego dworu późnośredniowiecznego możnowładcy.

Ważną część rozprawy stanowi analiza kontaktów uczestników wypraw z przedstawicielami zakonu krzyżackiego, zwłaszcza wielkimi mistrzami, marszałkiem Zakonu i komturami. Szczególne znaczenie miały relacje z wielkim marszałkiem Engelhardem Rabem, który współpracował z grupą angielską podczas działań wojennych oraz organizacji jej pobytu w Prusach. Kontakty te mogły przyczynić się do nawiązania trwalszych więzi osobistych, znajdujących odzwierciedlenie w późniejszej korespondencji. Odmiennie przedstawiały się stosunki z wielkim mistrzem Konradem von Wallenrode, na których charakter mogły wpływać spory związane z obecnością Anglików w Prusach oraz uwarunkowania wewnętrznej polityki Zakonu. Relacje pomiędzy uczestnikami rejz a władzami zakonnymi obejmowały zatem zarówno współpracę, jak i sytuacje konfliktowe.

Badania objęły również kontakty z pozostałymi grupami społecznymi. W przypadku duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego istotne znaczenie miały praktyki religijne, korzystanie z obiektów kościelnych oraz przekazywanie darowizn i jałmużny. Świadczą one o miejscu pobożności w codziennym funkcjonowaniu grupy. Relacje z mieszczaństwem pruskim miały natomiast przede wszystkim charakter gospodarczy. Kupcy, rzemieślnicy i sprzedawcy zapewniali zaopatrzenie w żywność, tkaniny i wyposażenie niezbędne podczas podróży. Ważną rolę odgrywali także kupcy angielscy przebywający w Prusach, którzy mogli

pośredniczyć w kontaktach z miejscowym rynkiem. Zachowane przekazy dostarczają ponadto informacji o kontaktach z miejscowym rycerstwem, ludnością wiejską oraz innymi uczestnikami rejz, zwłaszcza rycerstwem francuskim.

Osobne miejsce zajmuje analiza kontaktów z przedstawicielami władztwa polsko-litewskiego i ich otoczeniem. Obejmowały one między innymi próby uwolnienia angielskich rycerzy pojmanych podczas oblężenia Wilna oraz konflikt z kupcem Mikołajem Makenhagenem, w który zaangażowały się władze pomorskie i zakonne. Przypadki te ukazują znaczenie lokalnych uwarunkowań politycznych i prawnych, z którymi przybysze z Anglii nie zawsze byli dostatecznie zaznajomieni.

Ostatni obszar badań dotyczy dalszych losów uczestników wypraw oraz stosunków angielsko-krzyżackich po 1399 r. Analiza karier dawnych towarzyszy Henryka wskazuje, że część z nich uczestniczyła w rebelii przeciwko Ryszardowi II, a następnie uzyskała urzędy i godności na dworze nowego monarchy. Można przypuszczać, że wspólne doświadczenia podróży i działań wojennych sprzyjały utrwalaniu więzi osobistych oraz lojalności wobec Henryka. W stosunkach z państwem zakonnym dostrzeżono natomiast próby łagodzenia sporów handlowych i utrzymywania kontaktów politycznych. Szczególne znaczenie mają świadectwa wskazujące na trwałość osobistej pamięci Henryka IV o pobycie w Prusach, w tym jego deklaracja z 1410 r., w której określił siebie mianem „dziecka Prus”.

Przeprowadzone badania pozwoliły przedstawić wyprawy Henryka jako złożone przedsięwzięcia, łączące cele militarne i religijne z funkcjonowaniem mobilnego dworu oraz siecią kontaktów społecznych i gospodarczych. Uzyskane wyniki uzupełniają dotychczasowe ustalenia dotyczące udziału rycerstwa zachodnioeuropejskiego w rejzach na Litwę, organizacji późnośredniowiecznych podróży arystokratycznych oraz stosunków angielsko-pruskich. Stanowią również podstawę do dalszych badań porównawczych nad mobilnością rycerstwa i znaczeniem kontaktów osobistych w późnym średniowieczu.

Słowa kluczowe: Henryk IV, Henryk Derby, zakon krzyżacki, Prusy, Litwa, rejzy, krucjaty północne, rycerstwo angielskie, dwór arystokratyczny, kontakty społeczno-gospodarcze.